

Кізиун Алла Григорівна,
кандидат географічних наук, доцент

Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ,
м. Вінниця, Україна, e-mail: vdpugeo2014@gmail.com

ЕКСТРЕМАЛЬНІ ВИДИ ТУРИЗМУ У ПОВСЯКДЕННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ГРОМАД

Стихийний розвиток екстремальних видів туризму не завжди корелюється з усталеним життям місцевих громад, через що можливі конфліктні ситуації.

Мета – здійснити аналіз особливостей розвитку екстремальних видів туризму та можливостей їх адаптації до повсякденної діяльності місцевих громад.

Методика: дослідження здійснено із застосуванням комплексного аналізу матеріалів польових туристично-ландшафтознавчих досліджень упродовж 2015-2020 рр., принципів історизму, сумісництва та методів ГІС-технологій.

Результати: обґрунтовано наявність трьох туристично-рекреаційних ділянок, приурочених до долини Південного Бугу: Печеро-Сокілецької, Гайворонської та Мигійської, а також окремих територій, в рекреаційному освоєнні яких окремі види екстремального туризму поступово стають провідними. Для Печеро-Сокілецької туристично – рекреаційної ділянки укладено картосхему можливостей розвитку окремих видів екстремального туризму у залежності від її сучасної ландшафтної структури.

Наукова новизна – вперше досліджено та обґрунтовано, що у межах місцевих громад, території яких приурочені до долин річок, туристично-рекреаційна сфера за минулі десять років стала прибутковою. У її структурі активно почали розвивати непритаманні раніше види екстремального туризму. Показано залежність розвитку цих видів туризму від ландшафтної структури території місцевих громад.

Практична значимість – рекомендовано дванадцятьом місцевим громадам територіально приуроченим до долини річки Південний Буг, можливі напрями і значимість розвитку екстремальних видів туризму у їх повсякденній господарській діяльності. Виокремлено ділянки, де розвиток окремих видів екстремального туризму буде найбільш ефективним у процесі розбудови місцевих громад.

Ключові слова: долина Південного Бугу, місцеві громади, екстремальні види туризму, розвиток.

Kiziyun Alla Hryhorivna,
Candidate of Geographical Sciences, Assistant Professor

Vinnitsia Institute of Trade and Economics of Kyiv National University of
Trade and Economics, Vinnitsia, Ukraine, e-mail: vdpugeo2014@gmail.com

EXTREME TYPES OF TOURISM IN THE DAILY ACTIVITIES OF LOCAL COMMUNITIES

The spontaneous development of extreme types of tourism is not always correlated with the established life of local communities, which can lead to conflict situations.

The aim is to analyze the peculiarities of the development of extreme types of tourism and the possibilities of their adaptation to the daily activities of local communities.

Methodology: the research was carried out using a comprehensive analysis of materials of field tourism and landscape research during 2015-2020, the principles of historicism, combination and methods of GIS technologies.

Results: substantiated the existence of three tourist and recreational areas confined to the Southern Bug Valley: Pechera-Sokilets, Gaivoron and Mygiya, as well as some areas in the recreational development of which certain types of extreme tourism are gradually becoming leading. For the Pechera-Sokilets tourist-recreational area the map of possibilities of development of separate kinds of extreme tourism depending on its modern landscape structure is concluded.

Scientific novelty – for the first time it was researched and substantiated that within the local communities the territories of which are confined to river valleys, the tourist and recreational sphere has become profitable for the last ten years. In its structure began to actively develop previously uncharacteristic types of extreme tourism. The dependence of the development of these types of tourism on the landscape structure of the territory of local communities is shown.

Practical significance – recommended to twelve local communities territorially confined to the valleys of the Southern Bug River, possible directions and importance of the development of extreme types of tourism in their daily economic activities. Areas where the development of certain types of extreme tourism will be most effective in the process of building local communities.

Key words: Southern Bug valley, local communities, extreme types of tourism, development.

Постановка проблеми. На перший погляд поєднання та сумісний розгляд проблем розвитку екстремального туризму і повсякденної діяльності людей не є звичним. Більше уваги приділяється глобальним або регіональним проблемам туризму, часто забуваючи, що їх виникнення зумовлене розвитком місцевих проблем або місцеві проблеми завдячують регіональним та глобальним.

Особливістю сучасної соціально-економічної ситуації в Україні є значні диспропорції у рівнях розвитку окремих регіонів, ріст міських агломерацій та частковий занепад малих і середніх

міст й, особливо, сільських поселень – громад, окремі з яких відноситься до депресивних. Однією з ініціатив, що може суттєво впливати на розвиток місцевих громад, є використання природних, соціально-економічних, історичних та інших ресурсів в туристично-рекреаційних цілях.

З другого десятиріччя XXI ст. у структурі туристично-рекреаційної сфери рівнинної частини України почав активніше розвиватися екстремальний туризм – окремі його види. Здебільшого цей розвиток проходить стихійно, його не завжди можливо контролювати та передбачити негативні наслідки. Безперечно, що у рівнинних умовах України, екстремальний туризм не повинен мати таких непередбачуваних наслідків, як у гірських умовах. Однак, його стихійний розвиток та різноманіття видів не завжди дають можливість контролювати екстремальні ситуації, що й зумовлює необхідність детальніших досліджень екстремальних видів туризму. Результати таких досліджень упродовж 2015-2020 рр. дають можливість зазначити, що місцеві громади зацікавлені у розвитку окремих екстремальних видів туризму, дбають не лише про відповідні фінансові прибутки, але й сприяють розробці заходів їх безпечного проведення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження необхідності можливостей розвитку екстремального туризму у межах рівнинної частини України поки що не привернули до себе належної уваги науковців - географів і туризмознавців. Однак, починаючи з другого десятиріччя XXI ст., пізнання розвитку окремих видів екстремального туризму активізувалось. Здебільшого це непланові дослідження, зумовлені потребами місцевих громад, де екстремальні види туризму поступово стають прибутковими і міняють усталену повсякденну діяльність місцевих жителів. Вони присвячені аналізу місцевих природних умов, придатних до розвитку відповідних видів екстремального туризму [1,4,5,7], специфіці повсякденної господарської діяльності людей, що дає можливість освоїти придатні для окремих екстремальних видів туризму місцеві об'єкти і території [2,3,6]. Однак, планомірних і детальних досліджень поки що стихійного розвитку екстремального туризму, його координації з розвитком місцевих громад, сумісної адаптації мало.

У процесі дослідження розвитку екстремальних видів туризму та його значення у повсякденній діяльності місцевих громад, використано історико – ландшафтознавчий підхід, принципи історизму, сумісництва і комплексності; методи польових ландшафтознавчих і туризмознавчих досліджень, а також теоретичного узагальнення, систематизації фактів та моделювання. Інформаційні джерела – матеріали власних польових досліджень упродовж 2015 – 2020 років, матеріали засідань і ухвал 12 місцевих громад та організацій, зацікавлених у розвитку екстремальних видів туризму.

Постановка завдання – здійснити аналіз та обґрунтувати можливості і значення розвитку екстремальних видів туризму в процесі розбудови місцевих громад та повсякденній діяльності місцевого населення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Активний чи пасивний розвиток будь-якої науки або її окремого напрямку визначається відповідними запитами (проблемами розвитку) практики [Любіцева (2007); Колотуха (2015)]. У першому десятиріччі XXI ст. такими були (залишаються частково й зараз) проблеми екологічного стану навколишнього середовища, у другому – проблеми рекреації і туризму переважають у сучасних географічних дослідженнях. Пандемія COVID-19 частково призупинила розбудову туристично-рекреаційної сфери, однак після її завершення є всі передумови до стрімкого розвитку туризму і рекреації в Україні. У структурі туристично-рекреаційної сфери явно активізується екстремальний туризм, особливо його окремі види. Поки що обмежені можливості виїзду громадян на далекі відстані в Україні та за її межі стимулюють активніше використання місцевих і локальних природних умов та ресурсів для розвитку туризму, зокрема і екстремального. В окремих наукових публікаціях показано, що екстремальні види туризму можна і необхідно розвивати не лише в гірських системах України, але й у межах її рівнинної частини [2,4,5]. На перший погляд це незвично, однак, як показують результати досліджень упродовж 2015-2020рр., окремі види екстремального туризму, хоча й стихійно, але активно, використовуючи особливості місцевих природних умов і ресурсів, починають відігравати суттєву роль у повсякденній діяльності окремих людей і громад різного рівня організації. Недостатня увага науковців до цієї проблеми зумовлена двома чинниками:

- *відсутністю географічних досліджень повсякденного життя людей упродовж визначеного проміжку часу та необхідного простору.* В Україні такі дослідження уже розпочато [Коляструк (2016); Денисик (2019)]. Під повсякденним життям розуміють звичайні, буденні дії, переживання, взаємодії людини. У науковій літературі повсякденність практикується як увесь соціокультурний світ, де людина існує так само, як й інші люди, взаємодіючи з ними й об'єктами

навколишнього світу, впливаючи на них, змінюючи їх, зазнаючи у свою чергу їхніх впливів і змін. Зокрема показано, що *повсякденність* – це часовий (добовий, місячний, річний) зріз *життєвого* (людини, громади, суспільства) середовища у межах конкретної території. Повсякденність формує буденне життя – постійні процеси «оповсякденювання» діяльності людей у вигляді спілкування з опанування того чи іншого способу життя, засобів досягнення цілей тощо. Однак повсякденність постійно порушується інноваціями, появою незвичного, відхиленням від стереотипів, традицій і формуванням нових правил. Незвичне впродовж певного проміжку часу долучається до процесу оповсякденювання і, перетворюючись на повсякденне, розширює сферу буденного. Найкращий приклад цього – екстремальні види туризму, що розвиваються використовуючи часто оригінальні природні умови і ресурси регіону життєдіяльності людей. Ці нові, у нашому випадку екстремально-туристичні знання, виступають як елемент «подолання повсякденності», як щось нове і небуденне та можуть виступати стимулюючим чинником творення нової дійсності. Це важливо ще й тому, що з початку XXI ст. суттєво активізувались непрофесійні дослідження місцевим населенням своїх сіл, містечок і міст та їх найближчих околиць. Це не регіональні, а місцеві любительські дослідження. Більше того, спектр таких досліджень, розгортається за межами офіційної науки. Сукупність умов життя у місті або сільській місцевості – вихідний постулат такої «досліджуваної діяльності» без спроб пояснення комплексності такої сукупності. Туристи і гості, що відвідують те чи інше поселення або цікаву для них місцевість, більше оригінальних відомостей про ці об'єкти дізнаються від місцевих або заїжджих туристів – екстремалів, ніж із ЗМІ або туристичних довідників та реклами;

- *не завжди достатнім висвітленням географами і туризмознавцями можливостей розвитку екстремальних видів туризму в умовах рівнинної частини України з використанням часто унікальних для них місцевих природних умов і ресурсів. У будь-якому рівнинному регіоні України є оригінальні, притаманні лише для нього природні умови і ресурси, які можна з успіхом використовувати для розвитку окремих видів екстремального туризму. Часто туристи-екстремали їх стихійно використовують застосовуючи відомі стандарти освоєння туристичного простору [Любіцева 2007; Колотуха 2015]. Варто одному з них знайти об'єкт або територію, де можна «опробувати» відповідний вид екстремального туризму, як через незначний проміжок часу їх уже освоюють група екстремалів, а пізніше й команди, які влаштовують змагання. Як приклад, стрімкі висотою 12-15 м. стінки у минулому гранітного кар'єру на лівому березі річки Південний Буг в околицях с. Сабарів (зараз це частина м. Вінниці), які поступово стихійно стали улюбленим місцем не лише для тренувань дітей шкільного віку і початківців-екстремалів з міні-альпінізму, але й проведення відповідних змагань.*

Польові дослідження становлення, переважно стихійного, різних видів екстремального туризму, дають можливість констатувати, що основною «базою» їх минулого і сучасного розвитку у рівнинній частині України були і будуть у майбутньому природа і ландшафти долин річок. Крім натуральних природних об'єктів – крутих скелястих берегів, високих урвищ, важко прохідних порогів, тут зосередженні численні кар'єри із стрімкими стінками, ставки і водосховища, залишки різноманітних споруд (греблі, дамби, канали, гідроелектростанції і млини тощо), які можна активно використовувати у розбудові відповідних видів екстремального туризму. Більше того, сукупність таких об'єктів на певній ділянці долини річки, особливо в околицях села або містечка, сприяє не лише активному розвитку окремих видів екстремального туризму, але й призводить до формування і поступової розбудови туристично-рекреаційних ділянок, у структурі яких екстремальні види туризму переважають. З початку XXI ст. у долині Південного Бугу формуються три таких ділянки: Печеро-Сокілецька у Вінницькій області, Гайворонська Кіровоградської області і Мигійська Миколаївської області. Можливості їх розвитку неоднакові, але значні й різноманітні.

У межах Печеро-Сокілецької ділянки долини Південного Бугу для розвитку екстремальних видів туризму наявні оригінальні каскади порогів, що займають річище на відстані до 7 км. Їх з успіхом можна використовувати й частково стихійно уже використовують для таких екстремальних водних видів туризму як рафтинг, а в перспективі й рафтинг-тури всіх шести категорій складності, каякінг, зокрема слалом і сплав та ін. Наявність крутих чагарникових та скелястих схилів і покинутих, з високими (12-15 м) стінками гранітних кар'єрів в околицях с. Печера, що приурочене

до лівого горбистого берега Південного Бугу, сприяють формуванню мікро осередків для тренувань з міні-альпінізму та відповідних змагань. У річищі Південного Бугу збереглися оригінальні споруди гідроелектростанції та залишки «водяного» млина з відповідним каналом до нього. Крім цього, у межах Печеро-Сокілецької ділянки долини Південного Бугу збереглися численні культові й палацові споруди ХУІІІ – ХІХ ст. які доповнюють оригінальний за структурою і красою ландшафт цієї рекреаційно-туристичної ділянки Середнього Побужжя (рис. 1).

У розвитку зазначених екстремальних видів туризму Печеро-Сокілецької ділянки долини Південного Бугу зацікавлені туристи-екстремали й, особливо, місцеві громади сіл Печера та Сокілець. У повсякденній діяльності місцевих жителів туризм і рекреація поступово стають прибутковими.

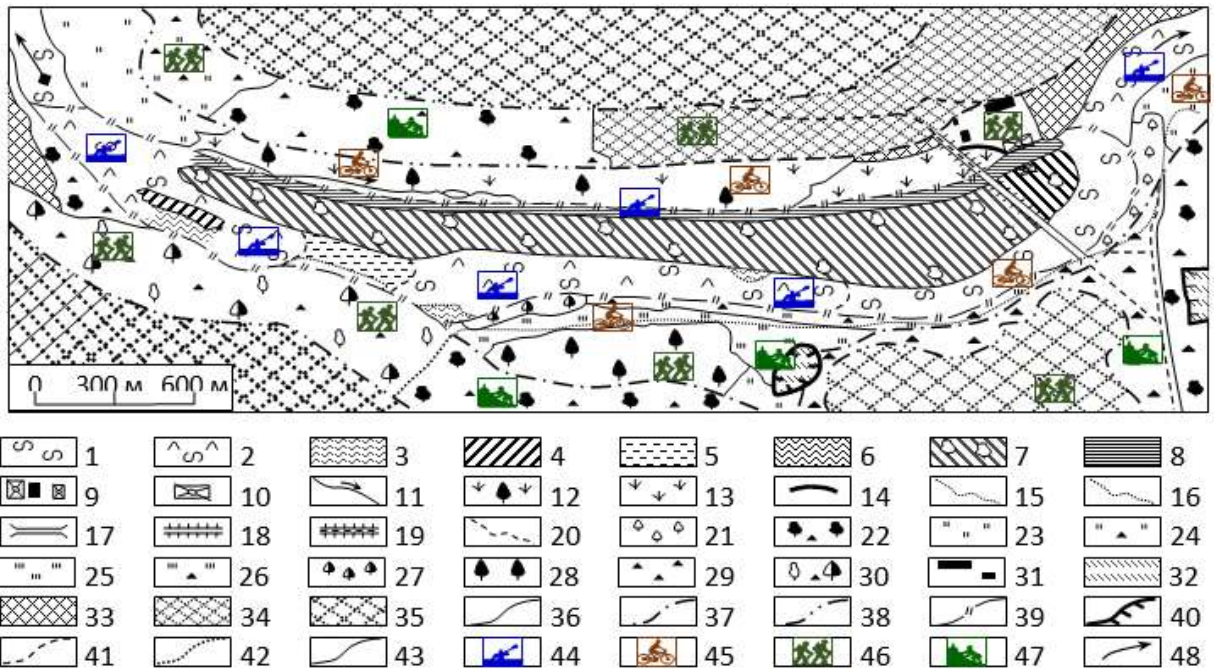

Рис. 1. Екстремальні види туризму, що стихійно розвиваються на Печеро-Сокілецькій ділянці Південного Бугу Вінницької області

Водні натуральні ландшафти. Руслово-каналні. Перекати. Урочища: 1 - центральне річище; 2 - пороги; 3 - мілководні рукави; 4 - натуральні острови. **Плеса.** Урочища: 5 - центральне глибоководдя; 6 - прибережні відмілини.

Водні антропогенні ландшафти. Канальні. Руслово-каналні. Урочища: 7 - острів з нерівною поверхнею, зарослий різноманітною кущовою та деревною рослинністю на заплавах суглинках; 8 - неглибокий (1-1,5 м) водовідвідний канал шириною 11-12 м з «опустом»; 9 - гранітна гребля (довжина - понад 30 м, ширина - 2,5 м, висота - 3 м), недіючі крупорушка та гідроелектростанція. **Заплавні.** Урочища: 10 - кам'яна будівля колишнього вальцьового млина; 11 - мілководна (0,5-1 м) притока каналу; 12 - рівні поверхні з чорновільшаниками та осоково-різнотравною рослинністю на замулених відкладах; 13 - рівні поверхні з надмірно зволженими луками із осоково-різнотравною рослинністю на замулених відкладах.

Дорожні ландшафти. Пішохідні. Грунтово-дерев'яні. Руслово-каналні. Урочища: 14 - дерев'яний місток без опор довжиною 13 м. **Шосейні. Грунтово-гравійні. Заплавні.** Урочища: 15 - невисокі (0,5-1 м) глинисто-щебнюваті насипи шириною (2,5-3 м) без рослинності. **Схиліві.** Урочища: 16 - польова дорога шириною 2,5-3 м на покатих лесових поверхнях з сірими лісовими ґрунтами. **Асфальтово-бетонні. Руслово-каналні.** Урочища: 17 - залізобетонні мости на 1 та 5 опорах (довжина 44 та 121 м, ширина проїжджої частини - 6 та 7 м, вантажопідйомність - 30 та 80 т); 18 - високий (1,5-2 м) гравійно-кам'яний насип з крутими схилами, обсадженими кленом ясенolistим і вербою ламкою, на поверхні острова. **Заплавні.** Урочища: 19 - не високий (0,5-1,2 м) суглинисто-кам'яний насип з покатими схилами, обсадженими кленом ясенolistим і вербою ламкою, на поверхні заплави. **Схиліві.** Урочища: 20 - високий (2,0-2,5 м) кам'яний насип з крутими слабозадернованими на покатій поверхні.

Лісові антропогенні ландшафти. Похідні. Заплавні. Урочища: 21 - прируслові вільхово-вербові зарості на суглинистих лучних ґрунтах. **Схиліві.** Урочища: 22 - круті (25-30°) схили з виходами кристалічних порід та дубово-грабовими лісами на сірих опідзолених ґрунтах.

Сільськогосподарські ландшафти. Лучно-пасовищні. Заплавні. Урочища: 23 - рівні суглинисті

поверхні з свіжими луками із лучно-злаковою рослинністю на лучних ґрунтах під випас. **Схилові.** Урочища: 24 - круті (25-30°) схили з виходами кристалічних порід з лучно-злаковою рослинністю на сірих опідзолених ґрунтах під випас.

Рекреаційні ландшафти. Відпочинково-оздоровчі. Заплавні. Урочища: 25 - рівні суглинисті поверхні з свіжими луками із лучно-злаковою рослинністю на лучних ґрунтах під стихійними пляжами; 26 - прируслова нерівна поверхня заплави з виходами кристалічних порід і водно-болотною рослинністю на суглинистих лучних ґрунтах придатні для відпочинку; 27 - прируслові зарості вербняків на суглинистих лучних ґрунтах для тимчасового відпочинку; 28 - вільхова посадка на суглинистих лучних ґрунтах для відпочинку. **Схилові.** Урочища: 29 - круті (30-45°) схили з виходами гранітних скель та лучно-злаковою рослинністю на змитих сірих ґрунтах для прогулок; 30 - парк на покатах (10-20°) схилах з виходами кристалічних порід та дубово-березово-ялиновими насадженнями на ясно-сірих ґрунтах.

Промислові ландшафти. Власне промислові. Заплавні. Урочища: 31 - слабкопокати (1-3°) суглинисті поверхні з млинарськими будівлями на лучних ґрунтах. **Гірничопромислові. Кар'єрно-відвальні. Гранітний варіант типу місцевостей «кам'янистий бедленд».** Урочища: 32 - невеликі (до 0,5 га) з високими (12-15 м), крутими (до 90°) схилами гранітні кар'єри, без рослинності.

Селитебні ландшафти. Сільські. Заплавні. Урочища: 33 - вирівняні суглинисті поверхні під малоповерховою забудовою, садами та городами на лучних ґрунтах. **Схилові.** Урочища: 34 - покати поверхні під малоповерховою забудовою, садами та городами на змитих сірих лісових ґрунтах. **Плакорні.** Урочища: 35 - покати (8-9°) поверхні на еродованих сірих лісових ґрунтах під малоповерховою забудовою.

Межі. Типів місцевостей. Натуральних: 36 - руслового та заплавного; 37 - заплавного та схилового; 38 - схилового та плакорного. **Антропогенних:** 39 – ділянок; 41 – перекатів і плес. **Урочищ:** 42 - натуральних; 43 - антропогенних.

Види екстремального туризму: 44 – рафтинг; 45 – велоспорт; 46 - пішохідний туризм; 47 - екстремальний туризм

Інші позначення: 48 - напрям течії.

Складніша за ландшафтною структурою і придатна для розвитку різноманітних видів екстремального туризму *Гайворонська ділянка* долини Південного Бугу у Кіровоградській області. Наявність тут оригінальної за будовою і діючої Гайворонської гідроелектростанції з водосховищем, системи «Червоних порогів» у річищі Південного Бугу, потужного майже відпрацьованого кар'єру гранітів з високими (до 30 м) стінками та терасованими схилами, крутих гранітних стрімчаків на схилах долини Південного Бугу в мальовничому урочищі «Соломія», прекрасна основа для розвитку екстремального туризму з переважанням водних, пішохідних (трекінг), кінних видів, міні-альпінізму, а також проведення змагань з екстремального туризму. Цьому сприятимуть наявні соціальні умови м. Гайворон, численні у містечку та його околицях історичні та архітектурні пам'ятки, покинуті, однак придатні для окремих видів екстремального туризму, промислові споруди. У майбутньому Гайворонську туристично-рекреаційну ділянку можна буде розширити, включивши до його структури гірничопромислові ландшафтні комплекси Завалівського родовища графіту. Тут глибокі кар'єри і наявні в них водойми, а також високі (до 40-50 м) з крутими (35-45°), майже без рослинності, кам'янисті схили, які при відповідному «окультуренні» можна перетворити в один із осередків розвитку екстремального туризму у структурі Гайворонської туристично-рекреаційної ділянки долини Південного Бугу. Сприятиме цьому й гарний транспортний зв'язок (7 км) між Гайвороном та Заваллям, а також можливий зв'язок між ними по Південному Бугу на байдарках і плотах. Однак у розвитку екстремального туризму у межах Гайворонської ділянки Південного Бугу поки що не зацікавлені ні державні установи, ні місцеві громади різного рівня організації. Більше уваги приділяється «виживанню музеїв», окремих екскурсійних туристичних об'єктів тощо.

Завдяки унікальним природним умовам у межах *Мигійської ділянки* долини Південного Бугу поступово формуються своєрідні умови туристично-рекреаційної діяльності, у структурі якої починають переважати водні екстремальні види туризму й, частково, міні-альпінізм. Стихійно цей процес почав розвиватися ще в 60-70-х років ХХ ст.. На початку ХХІ ст. його активізації сприяла реконструкція автотраси Голованівськ-Миколаїв. Базою для розвитку водних -екстремальних видів туризму є каскади оригінальних Мигійських порогів, аналогів яким немає в Україні і Східноєвропейській рівнині. Ці пороги активно використовують для тренувань спортсменів-водники. Природа і структура ландшафту Мигійської ділянки долини Південного Бугу детально досліджені й описані у численних наукових і туристично-краєзнавчих джерелах [1,5,7]. Більше того, Мигійські пороги включені до складу і є основою регіонального природного парку «Побузкий гард».

Поряд з Мигійськими порогами знаходиться «рукотворне диво» - покинутий глибокий

кар'єр гранітів із бірюзовою водоймою. Стінки кар'єру подібні до крутих «стінок» долини Дністра. Подібних у межах Побужжя більше немає. Цей кар'єр - зразкова територія для розвитку екстремальних видів туризму. Поки що водойма кар'єру стихійно освоюється для купання, його стінки не використовують туристи-екстремали.

Загалом, на початку третього десятиріччя ХХІ ст. екстремальні види туризму у межах Мигійської ділянки долини Південного Бугу розвиваються активно, хоча й здебільшого стихійно. У цьому зацікавлені не лише туристи-екстремали, але й місцеві громади. Туризм і рекреація тут уже невід'ємні від повсякденної діяльності місцевих жителів.

Крім зазначених особливостей природи, що дають можливість розвивати відповідні види екстремального туризму, виокремленні Печеро-Сокілецька, Гайворонська та Мигійська туристично-рекреаційні ділянки долини Південного Бугу відрізняються на загальному лісопольовому фоні оригінальною долинно-річковою ландшафтною структурою. У майбутньому це дасть можливість розвивати тут такі екстремальні види туризму як польоти на повітряних кулях, дельтапланеризм і парапланеризм.

Висновки із проведеного дослідження. Прогресивний соціально-економічний розвиток будь-якого регіону здебільшого залежить від раціонального використання наявних місцевих людських і природних ресурсів. Це особливо актуально в умовах проведення децентралізації, що активно проходить в Україні. В першу чергу це стосується місцевих громад різного рівня організації. У процесі їх формування відбувається переорієнтація окремих галузей господарства або поява нових, яких раніше не було у організаційній структурі місцевих громад. Така перебудова суттєво впливає на повсякденну діяльність місцевого населення, а інколи й визначає його майбутнє. Поки що новітні процеси соціально-економічного розвитку у новостворених місцевих громадах розвиваються стихійно. Зокрема, це прослідковується на прикладі розвитку місцевих громад, територіально прив'язаних до долин річок з унікальними природними ресурсами, де можна активно розвивати туристично-рекреаційну сферу, а у її структурі екстремальний туризм. Якщо рекреанти для таких громад майже звичні, то туристи-екстремали, здебільшого, новизна, що порушує уклад життєдіяльності місцевого населення. Активне стихійне освоєння прирічкових ділянок, придатних для екстремальних видів туризму, перетворюється у проблему не лише місцевого та регіонального, але й державного рівня. Детальні дослідження щодо вирішення цієї проблеми призведуть до кращої організації туристично-рекреаційної сфери місцевих громад, зайнятості населення, збільшення їх прибутків та допоможуть попередити можливість прояву небажаних випадків у процесі розбудови окремих видів екстремального туризму. Починати такі дослідження необхідно з об'єктів і територій, які стихійно освоюють туристи-екстремали. Просторово-часовий аналіз їх функціонування показує, що більшість таких об'єктів є основою активного подальшого розвитку різних видів екстремального туризму. При цьому обов'язковим є залучення можливостей, зокрема фінансових, місцевих громад та безпосередньої підтримки місцевих жителів. В інших випадках конфліктних ситуацій не минути: туристи-екстремали суттєво порушують тихий і спокійний уклад їх повсякденного життя.

Список використаних джерел

1. Денисик Г.І., Лаврик О.Д. Антропогенні ландшафти річища та заплави Південного Бугу: монографія. Вінниця. ТД «Едельвейс і К». 2012. 200 с.
2. Денисик Г.І. Антропогенне ландшафтознавство. Частина II. Регіональне антропогенне ландшафтознавство. Вінниця. Вінницька обласна друкарня. 2015. 332 с.
3. Денисик Г.І. Географія повсякдення. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. 2019. Вип. 31. № 1-2. с. 5-10.
4. Кізюн А.Г. Природні умови розвитку екстремального туризму у межах Поділля. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. 2016. Випуск 28. № 3-4. с. 178 – 185.
5. Кізюн А.Г. Розвиток екстремального туризму в межах Середнього Побужжя. Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. 2019. Випуск 31. № 3-4. с. 81-85.
6. Коляструк О. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти: монографія. Харків. Раритети України. 2016. 164 с.
7. Кляп М. П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник. Київ. Знання. 2011. 334 с.
8. Колотуха О.В. Геопросторова організація спортивного туризму: монографія. Кіровоград. ФО-П Александрова М. В. 2015. 448 с.
9. Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. Туристичні ресурси України: навчальний посібник. Київ. Альтерпрес. 2007. 372 с.
10. Любіцева О.О. Туристичний бізнес під час пандемії COVID-19: світовий та український досвід. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм. 2020. Том 3. Випуск 2. С. 196-208

References

1. Denysyk Hr.I., Lavryk O.D. *Anthropogenic landscapes of the Southern Bug riverbed and floodplain: monograph*. Vinnytsia. TD «Edelweis and K». 2012. 200 p.
2. Denysyk Hr.I., *Anthropogenic landscape science. Part II. Regional anthropogenic landscape science*. Vinnytsia. Vinnytsia Regional Printing House. 2015. 332 з.
3. Denysyk Hr.I., *Geography of everyday life. Scientific notes of the Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: Geography*. 2019. Issue. 31. № 1-2. с. 5-10.
4. Kiziun A.H. *Natural conditions for the development of extreme tourism within Podillia. Scientific notes of the Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: Geography*. 2016. Issue 28. № 3-4. p.
5. Kiziun A.H. *Development of extreme tourism within the Middle Pobuzhia. Scientific notes of the Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University. Series: Geography*. 2019. Issue 31. № 3-4. 81-85 p.
6. Koliastruk O. *History of everyday life as an object of historical research: historiographical and methodological aspects: monograph*. Kharkiv. Rarities of Ukraine. 2016. 164 p.
7. Kliap M.P., Shandor F.F. *Modern varieties of tourism: a textbook*. Kyiv. Znannia. 2011. 334 p.
8. Kolotukha O.V. *Geospatial organization of sports tourism: monograph*. Kirovograd. FO-P Aleksandrova M.V. 2015. 448 p.
9. Liubitseva O.O., Pankova E.V., Stafyichuk V.I. *Tourist resources of Ukraine: a textbook*. Kyiv. Alterpres. 2007. 372 p.
10. Liubitseva O.O. *Tourism business during the COVID-19 pandemic: world and Ukrainian experience. Bulletin of the Kyiv National University of Culture and Arts. Series: Tourism*. 2020. Volume 3. Issue 2. 196-208 p.

Надійшла до редколегії 16.02.2022
Прийнята до друку 12.05.2022